

К.І. Нікончук, Я.В. Євтушенко

Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У статті розглянуті проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні.

Ключові слова : розвиток туризму, Україна.

The problems and prospects of tourism development in Ukraine are considered in the article.

Keywords: tourism development, Ukraine.

Постановка проблеми. В останні роки туристична галузь стала важливим соціальним і політичним явищем, що здійснює вплив на економіку багатьох розвинених країн. Сучасний туризм, без сумніву, інтегрує практично всі галузі. Щорічно у світі здійснюється майже мільярд туристичних подорожей. Туризм, безумовно, одна із високодохідних галузей. Туризм формує до 10% сукупного ВВП країн ЄС. У розвинених країнах світу туризм сприяє соціально-економічному розвитку країн.

Мета роботи – дослідити розвиток туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Центральне положення на європейському континенті, м'який клімат, вихід до Світового океану, родючі ґрунти, унікальні поклади природних ресурсів, два гірських хребти, що не поступаються один одному за мальовничістю та природною довершеністю, вдалий історичний транзитний коридор, привітне населення, самобутні традиції регіонів тощо. Розумне поєднання та раціональне використання всього цього багатства може стати найсильнішим козирем в наших руках. Якщо, звісно, буде вжите за призначенням. Що ж, можна й надалі продовжувати цей пафосний монолог про сутність буття в сучасній Україні, але, на мою думку, вже саме час зробити крок назустріч конкретиці, тобто, моєму баченню найактуальніших економічних проблем. Зупинятися

одночасно на широкому колі запитань не тільки недоречно, а й неефективно. Тому для себе я обрала таку галузь, яка досі практично не отримала достатнього права на «самовизначення» і тільки ледь-ледь починає розправляти слабкі крильцята.

Найприбутковіша та найзанедбаніша, найатрактивніша, але практично забута, така, що створює беззаперечний імідж, але фактично витіснена за межі державної уваги: туризм – це наріжний камінь сьогоденного світу. Він створює надприбутки, поступаючись хіба що видобутку нафти, але є фактично повністю позбавленим будь-якої уваги з боку сучасної української економіки. Ніколи не любила голослівність, тому підтверджую все вищезазначене конкретними статистичними фактами. За даними Всесвітньої туристичної організації на туризм припадає близько 10% виробленого у світі валового продукту та близько 30% світової торгівлі послугами. Також ним закумуляовано близько 7% світових інвестицій, кожне 15 робоче місце, близько 5% податкових надходжень. Кількість міжнародних туристичних мандрівок постійно зростає (з 25 млн. у 1950 р. до 675 млн. у 2000 р.), відповідно доходи від готельно-туристичних послуг також підвищуватимуться до приблизно 2 трлн. дол. у 2020 р. (за припущеннями).

За даними Всесвітньої туристичної організації, щорічно подорожує більше 800 млн. чоловік. Витрати туристів без авіап перевезень до 2020 р. становитимуть 5 трлн. долларів США. Незважаючи на широку «географію» туристів, які приїжджають до нашої країни, їх переважну частину (78%) складають туристи з колишнього СРСР, і в першу чергу – з Росії, Білорусі та Молдови. Щодо інших країн, то найбільше Україну відвідують туристи з Угорщини, Словаччини та Польщі. При цьому частина іноземних туристів, які подорожували в туристичних групах, є досить незначною – лише 1,2%. Більшість громадян, які, за існуючою класифікацією, розглядаються як іноземні туристи, фактично такими не є, а відвідують Україну зі службовими або приватними цілями. Це водночас є яскравим свідченням недостатності розвитку в Україні організованого туризму.

Найбільшим попитом користується м. Київ (понад 70 тис. відвідувань), далі – Карпатський регіон (від 20 до 50 тис. відвідувань) і решта країни, на яку в середньому припадає близько 3-5 тис. Відвідувань щороку. Так, наведені цифри аж ніяк не вражають. Ми стикнулися з реальною проблемою, яка не може терпіти затягувань та ігнорувань. Туризм в Україні має бути, бо на це є грандіозний потенціал, що може приносити 4 млрд. доларів щороку до Державного бюджету. Фактори, що спричиняють розвиток туризму, не адекватний природо-ресурсному, історико-архітектурному та рекреаційному потенціалові України, знаходяться як у суто внутрішній, галузевій, так і в зовнішній (переважно загальноекономічній) площинах. Основними з них є:

- Недостатній рівень розвинутої безпосередньо мережі та об'єктів туристичної інфраструктури, їх невідповідність світовим стандартам.

- Про стан українських шляхів говорити взагалі не доводиться. Одним із дійових засобів прискорення розвитку туризму в Україні є розвиток туристичної інфраструктури у мережі міжнародних транспортних коридорів (МТК). За оцінками експертів, вона має найвищий в Європі коефіцієнт транзитності (з 13 тис. км автомобільних шляхів державного значення понад 9 тис. км є магістралями, зв'язаними з МТК).

- Відсутність скоординованої висококваліфікованої та грамотної системи дій з проведення туристичного продукту України на світовий ринок, яка б давала відчутні результати. Проблеми виникають насамперед з рекламою вітчизняних курортів. Так, в 2002 році в Національному бюджеті на це було передбачено 1,7 млн. грн., отримано ж лише 40 тис. Тому абсолютно зрозуміло, що за кордоном дуже важко отримати інформацію як про саму Україну, так і про туристичні послуги, що в ній надаються. І хоча в 1999 році в нашій країні було створено власну інформаційну систему (UTIS), вона значною мірою носить комерційно-інформаційний, а не іміджовий характер

- Технологічна відсталість галузі. В Україні практично не застосовуються туристичні технології, які в розвинутих країнах набули ознак

повсякденної ужитковості: електронні інформаційні довідники щодо готелів, транспортних маршрутів і туристичних фірм з переліком і вартістю послуг, які ними надаються; у світі практично всі довідники з туризму випускаються в електронному , а більшість – у Internet-форматах, що дає їх користувачам можливість бронювати місця в готелях і на транспортні у режимі реального часу – «on-line». Останнім часом в галузі інформаційних технологій України спостерігається значне поживлення. Тому слід також активно використовувати цю можливість для наближення до виходу на світовий рівень обслуговування клієнтів.

- Низький рівень обслуговування, зумовлений загальною кваліфікацією працівників галузі. На сьогодні в Україні практично відсутня відповідна система в галузі туризму для підготовки і перепідготовки кадрів, а також чіткі та адекватні світовим стандартам кваліфікаційні вимоги. В нашій державі поступово виникають відповідні навчальні заклади, але вони роблять лише перші кроки у цьому напрямку, не маючи відповідного досвіду.

- Відставання масштабів (навіть порівняно з середніми показниками по СНД) нормативно-правового та організаційного забезпечення туристичної діяльності, яке значною мірою пояснюється перманентною адміністративною реформою в Україні.

Головними зовнішніми факторами, які стримують розвиток туризму в Україні, є викликана млявістю та несподіваністю економічних реформ несприятливість існуючих умов для підприємництва взагалі та туристичного зокрема, недосконалість і навіть певна агресивність нормативно-правового поля (і в тому числі – правил і умов перетинання кордонів іноземцями) і, як наслідок, відсутність необхідних інвестицій для розвитку туризму – як внутрішніх (через тривалу економічну кризу), так і іноземних (через несприятливий інвестиційний клімат). Несприятливість бізнесового клімату спричинила той факт, що з майже 3000 українських туристичних підприємств, які мають дійсні ліцензії на надання туристичних послуг, фактично на ринку працюють лише близько третини. А якщо додати до цього

ще й не підйомний тягар податків і відсутність будь-яких преференцій з боку держави, то виходить взагалі повний букет. Як вже зазначалося, саме ці зовнішні та внутрішні фактори можуть бути базою, на основі якої розроблятимуться пропозиції щодо виходу галузі з кризового становища та слугувати вказівниками подальших напрямків її розвитку. І цими проблемами не можна нехтувати, адже Україна, з її унікальним історичним минулим, з її неповторним мальовничим ландшафтом та гостинними людьми, є ідеальним простором для розвитку туризму. Візьмемо для прикладу Українські Карпати – край своєрідний та колоритний. Мальовничість гірської природи та лікувальний мікроклімат приваблює людей зі всього світу. Спеціалісти з кліматотерапії стверджують, що гірський клімат має щось на кшталт містичних здібностей та сам по собі є кориснішим від будь-яких лікувальних рослин. Карпати дивовижні в усі пори року. Взимку сюди приїждять тисячі любителів гірськолижного спорту, влітку – любителі активного відпочинку – гірського та велотуризму, альпінізму, скелелазіння. А сільський зелений туризм – кращий та найдоступніший вид відпочинку в Карпатах. І Карпати – це далеко не весь туристичний потенціал, який має в активах наша держава. Природний потенціал України складають узбережжя Чорного та Азовського морів, рельєф, водні (понад 70 тис. річок, більше 3 тис. природних озер і 22 тис. штучних водоймищ), лісові, рослинні та тваринні ресурси. На їх основі створено 5 національних природних парків, 15 державних заповідників, заказники, дендропарки, пам'ятки садово-паркового мистецтва, які належать до природоохоронних територій. Родовища лікувальних грязей, а також мінеральних і радонових вод входять до рекреаційного потенціалу нашої країни, який має не тільки внутрішнє, а й міжнародне значення. Крім того, Україна розташована на перехресті шляхів між Європою і Азією: важливі залізничні та автомобільні магістралі, порти Чорного і Азовського морів, а також Дунаю, авіа мережа здатні забезпечити її інтенсивні багатосторонні зв'язки з багатьма країнами. І не забуваймо про «зелений туризм», всі передумови до розвитку якого в нашій державі

існують. Адже саме Україна з давніх часів славилася красою та мальовничістю своїх пейзажів. Більш того, саме сільський туризм дає можливість подивитись на сільськогосподарське виробництво (як робиться сир, масло, ковбаса тощо, як вирощуються свині, корови, коні); на майстерність ремісників (як робиться дерев'яний посуд, як плететься ліжчик) та на дивовижні принади національної кухні і традицій. Розвиток сільського туризму міг би стати не менш як візитівкою України, поширеним видом відпочинку внутрішніх і міжнародних туристів, підґрунтям сталого та безмежно стрімкого економічного зростання. Але це поки що не виходить за межі якихось віддалених мрій та прийдешніх сподівань. Зрозуміло, приватний капітал ще не вбачає значних перспектив у подібній діяльності, а тому вона й тягне своє існування доволі мляво. Але тут є й прорахунок неурядових організацій, які більшою мірою байдикують, хоча реально могли б здійснювати неабиякий вплив на розвиток цього сектора. Використання маркетингових стратегій, керування, лідерство, пряма підтримка – все це стало б вагомим внеском у становлення України як потужної туристичної країни. Це досягалося б шляхом використання таких підходів як тренінги та послуги для приватного сектора, підтримка інформаційної продукції та дистрибуція, презентація виставок і шоу, організація семінарів для певної частини індустрії, розвиток та менеджмент системи резервування місць, надання грантів, кредитів або інших фінансових стимулів для розвитку галузі тощо. Реальний туристичний потенціал України неозорий; важко перелічити навіть якісь основні моменти, бо ми маємо такі величезні поклади туристичних ресурсів, що могли стати двигуном бурхливого розвитку, а не гальмом, як це є насправді. Наведу кілька тез на підтримку сказаного. Карпати, до загального відома, – один із головних районів проведення пішохідних туристських спортивних походів. Різноманітність природних перешкод дає можливість оволодіти майже усім арсеналом прийомів техніки пішохідного туризму та орієнтування на місцевості, повноцінно проводити навчальні заходи. Бурхливі гірські річки можуть лягти в основу розбудови

водного туризму, до того ж не тільки в Карпатах, але й на решті території країни. Більш того, природа Українських Карпат та береги річок ідеальні для верхової їзди. Мандруючи прокладеними маршрутами туристи ознайомлюються з різними районами, з побутом та культурою місцевого населення, що мало змінилася за останні триста років. Велосипедний туризм має свої переваги у порівнянні з іншими видами туризму. Особливо в Карпатах велосипед є дуже зручним засобом пересування. Він дає мандрівнику можливість із досить значною швидкістю долати великі відстані, познайомитися під час короткої подорожі з регіоном, відвідати цікаві об'єкти, розташовані один від одного на значній відстані. Але, знову ж таки, проблема – на даний час в Карпатському регіоні означено тільки два велосипедних шляхи. Не будемо зациклюватися на Карпатах, бо навіть не дивлячись на їхній колосальний потенціал, вони не є нашим єдиним козирем. Певний прорив у розвитку туристичної галузі зробив Славутич. Упродовж останніх чотирьох років це місто стало відомо поза межами України своїми екстремальними туристичними маршрутами до ЧАЕС. Такі тури влаштовуються на індивідуальні замовлення і можуть включати в себе як відвідання саркофагу, так і національні вечорниці. Сумська область має непогані туристичні можливості, однак вони використані лише на третину. Туристів можуть зацікавити історично-культурні пам'ятки, такі як давньоруське місто Путивль, колишня гетьманська столиця Глухів, родове село останнього кошового Запорізької Січі Петра Калнишевського. Недаремно згадані міста, а також Лебедин і Ромни входять до системи туристично-екскурсійних маршрутів «Намисто Славутича». Ліси, що займають велику частину півночі області та Михайлівська цілина з її прадавніми ландшафтами обіцяють непогані рекреаційні можливості. [1]

Висновки. Усупереч значному туристичному потенціалу, Україна не входить навіть до двадцятки популярних туристичних напрямків у світі. Згідно з рейтингом туристичної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, Україна посідає 88 місце з 146 місць. У 2013 році

Україна займала 76 місце за туристичною конкурентоспроможністю. До вторгнення Росії на Донбас і анексії півострова Крим, Україну відвідувало набагато більше іноземних туристів. Згідно з даними Держстату, в 2012 році, коли на території України та Польщі проходив чемпіонат Європи з футболу, українські міста відвідали понад 23 млн іноземних громадян, а в 2013 році ще більше – 24,6 млн осіб. Страх за своє життя та здоров'я відштовхує іноземців від поїздок у держави з неврегульованими збройними конфліктами. Середньостатистичні європейські обивателі, які поверхово знають про суспільно-політичну ситуацію в Україні, сприймають нашу країну як нову «гарячу точку» на карті світу. Туристів також відштовхує несприятлива екологічна ситуація в Україні. Багато хто знає про наслідки аварії на Чорнобильській АЕС в 1986 році та викидах металургійних заводів у атмосферу і водойми. Хоча, в порівнянні з 1990 р., забруднення атмосфери знизилися на 58%. Нестабільна суспільно-політична ситуація в країні, низький інвестиційний клімат, гальмує приплив іноземних інвестицій в туристичний сектор України. Основу туристичної галузі України продовжують формувати недостатньо комфортні турбази та пансіонати, побудовані ще за часів СРСР. Значна частина цих туристичних комплексів не проходила модернізації. Не скрізь в Україні туристів обслуговують на високому рівні. Бракує висококваліфікованих кадрів у сфері турбізнесу, що відповідають світовим стандартам. Випускникам спеціальності туристичний бізнес з українських вишів не вистачає досвіду роботи і доводиться вчитися шляхом проб та помилок. Це розуміють не всі туристи. В останні роки значною проблемою України, яка накладає негативний відбиток на іміджі країни та її громадян, є так званий «секс-туризм», який поширений у Києві, Харкові та інших великих містах. За даними ЗМІ, на тлі несприятливої економічної ситуації в Україні, зниження рівня життя і падіння гривні, маргінали з країн Близького Сходу, Америки та Європи знайомляться з українками в соціальних мережах і на сайтах знайомств, і потім приїжджають «погостювати» в наші міста, де користуються дешевими сексуальними

послугами. Американець турецького походження Руш Ві навіть написав скандальну книгу «Переспати з Україною», в якій назвав Харків «інтимною» столицею України та поділився досвідом своїх любовних пригод. Через це Україну сприймають як відсталу країну, з населенням, яке не здатне до критичного мислення з легкою поведінкою, яке готове продати себе за гроші, і ставить нас на один щабель з найменш розвинутими країнами Азії та Африки, сприяє поширенню небезпечних захворювань, включаючи гепатит, ВІЛ/СНІД, венеричні хвороби. Це відбиває бажання у заможних іноземних туристів відвідати України. На жаль, Україна недостатньо розкручена в світі як туристична країна, в порівнянні з Іспанією, Туреччиною, Таїландом, Грузією, Болгарією, Хорватією, Чорногорією або Єгиптом. Проблема українських туроператорів є неправильно побудована інформаційна політика. Акцент у піарі курорту робиться виключно на сервісі, але не на історико-географічній особливості місцевості, де він розташований. Варто приділяти більше уваги цікавим визначним пам'яткам, персоналіям або історичним подіям, з якими асоціюється населений пункт, при розкручуванні курорту, щоб викликати інтерес у іноземних та українських туристів. Туристична галузь, хоч і дуже повільними кроками, починає збільшувати свої показники. Але не можна зупинятися на досягнутому. Саме від того, яким шляхом піде зараз розвиток галузі, залежить все її майбутнє зокрема та майбутнє економіки, а, отже, і життя України в цілому.

Список використаних джерел

1. Туризм в Україні: проблеми та перспективи розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/tourism_ukr.htm
2. Розвиток туризму в Україні: проблеми та перспективи [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://marker.ua/ua/sotsialnyj-blok/1804-razvitie-turizma-v-ukraine-problemy-i-perspektivy/>